

PROF. DR. BARON HERMAN VANDEN BERGHE (1933-2017)

Grensverleggend wetenschapper met internationale reputatie.

Stimulerende vriend van ‘Gerardimontium’

Marc VAN TRIMPONT (†)

Met het overlijden van Herman Vanden Berghe in januari j.l., verdween één van de monumenten van de Leuvense universiteit. Hij werd over de hele wereld geroemd voor zijn genetisch onderzoek. Door zijn naaste omgeving werd hij geprezen voor zijn warmmenselijke, stimulerende aanpak. Hij was gepassioneerd door het wetenschappelijk onderzoek, maar evenzo door cultuur en muziek... En, “altijd vooruit”. Zo kan, kernachtig samengevat de man Herman Vanden Berghe worden omschreven.^{1*}

Wat je hier zal lezen, zou ik niet een biografie durven te noemen, hooguit een aanzet tot. Maar laten we het houden bij een ‘pretentieloze levensschets’, met als enig doel deze hier in zijn geboortestreek misschien wat in de vergeethoek geraakte oud-Geraardsbergenaar van wereldformaat, opnieuw wat dichterbij zijn ex-stadsgenoten te brengen. Voor de jongere generatie wordt het misschien een kennismaking.

Met andere woorden, we willen de keizer geven wat hem toekomt, namelijk de erkenning die het voorrecht is van een ‘academische peetvader’ zoals professor Luc Huyse hem omschreef in *Herman*, het *liber amicorum* (Vriendenboek) dat hem werd aangereikt in 1998 naar aanleiding van zijn emeritaat aan de KU Leuven. Tenzij anders vermeld, steunt deze levensschets op gegevens uit allereerste hand, namelijk op de zowat 60 getypte bladzijden tellende autobiografische notities welke door Herman aan de auteur van deze bijdrage werden bezorgd in de periode 2008-2012².

De naam ‘Vanden Berghe’ is, mede door de talrijke varianten in de schrijfwijze, een zeer verspreide familienaam in het Nederlandse taalgebied. De roots van Hermans voorouders - naamdragers Vanden Berghe - liggen op een boogscheut van Geraardsbergen, namelijk in Steenhuize-Wijnhuize, thans een deelgemeente van Herzele, waar ze sinds midden de 16de eeuw gevestigd zijn en waar vandaag nog tal van verwanten en naamgenoten wonen.

De grootvader van Herman, Benoît († 1943), was, net als diens vader en dus Hermans overgrootvader, ba-reeldraaiër aan de bewaakte overweg gelegen aan de Groteweg in Overboelare, ongeveer op de plaats naast

Herman Vanden Berghe in vol ornaat [toga en epitoga] van doctor honoris causa van de UCL [Université Catholique de Louvain], dit is de Franstalige evenknie van de KU Leuven. Ze werd in de jaren 1968-1978 e.v. gevestigd in Louvain-la-Neuve (Waaals Brabant). Dit eredoctoraat werd hem in 1996 toegekend.

1. *Campuskrant*, jg. 10, nr. 3, 19 februari 2017.

2. Het gaat om volgende getypte autobiografische notities: 1) Curriculum vitae (9 blz.) – 2) “Aan Marc: ter info, ouders en kinderen” (2,5 blz.) – 3) “Enkele korte annotaties bij cv” (3 blz.) – 4) “Ann. cv deel 2” (8 blz.) – 5) “Annot. 3 vervolg van annot. 2” (4 blz.) – 6) “Annot. 4 vervolg annot. 3” (3 blz.) – 7) “Annot. 4 bis” (3 blz.) – 8) “Annot. 5: de financiering van het CME” (5 blz.) – 9) “not. 6: Activiteiten in Internationale organisaties” (4,5 blz.) – 10) “Annot. 7: Prijzen en onderscheidingen nationaal en internationaal” (3 blz.) – 11) “Annot. 8: sociale activiteiten” (3 blz.) – 12) Tekst toespraak door H. Vanden Berghe op 11 december 2011 t.g.v. de onthulling van buste (5 blz.).

het gebouw van de huidige “Ma-rentak”. “Hij had een hoorn en een rode vlag waarmee hij, in geval van nood de trein tegemoet kon lopen”, herinnerde Herman zich blijkbaar nog zeer goed.

Een oudere broer van Benoît, Gustave, zal net voor de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) uitbrak, uitwijken naar de Verenigde Staten van Amerika. Hij is de stamvader van de uitgebreide en welstellende familietak Vanden Berghe in Californië.

Benoît kreeg met zijn vrouw 8 kinderen. Het nummertje 6 uit de nest, de vader van Herman, kwam op 24 juli 1903 in Goferdinge ter wereld en hij werd Gustaaf genoemd naar zijn peter, de Gustave van zo-even. Dat Gustaaf een *clever* baasje was, was de pastoor van Goferdinge niet ontgaan. “Benoît, ge moet da ventje – de misdienaar van de pastoor nota bene – laten leren; ge’n meugt die nie nor den travoo sturen”, adviseerde hij. En zo geschiedde. Gustaaf deed hoger middelbare studies in de school van de paters jozefieten hier in Geraardsbergen, in de volksmond ‘t Karmelieten genoemd.

Zijn eerste werkervaring deed hij op als conducteur op de internationale treinen van de Belgische spoorwegen, een tijdelijke baan. Na nog een tijdelijke job, even bij het zogeheten “Huis der bakkers-bazen” in Brussel en na een geslaagd examen, kwam hij in dienst bij het zogeheten arbeidsambt [arbeidsbureau], eerst in Geraardsbergen (1933) en dan (1935) in Aalst. Van eind mei 1940 leefde ons land gedurende de volgende ruim vier jaren onder de Duitse bezetting. Al die tijd bleef hij op post maar dit zal hem niet in dank worden afgenomen want, na de oorlog werd hij geconfronteerd met de kwalijke gevolgen van sommige toen vigerende repressiemaatregelen. Na 1947 werkte hij een tijdlang onder Albert Tyberghien (1915-2001), de

Het gezin Gustaaf Vanden Berghe x Maria Steenhoudt, hoogstwaarschijnlijk in 1952. Voor-aan v.l.n.r.: Christiaan, de meisjes Lievina en Lutgart, mevrouw Vanden Berghe, en Herman. Achteraan: Vader Gustaaf en Eric.

grondlegger van de fiscaliteit in België en bouwde verder een succesvolle ambtenarencarrière uit. Maar in Geraardsbergen verwierf hij geleidelijk aan vooral bekendheid als heemkundige en, samen met Alfred Mahauden en pater Marcel van Kerckhoven, was hij in de jaren 1970 een van de steunpilaren van de Geraardsbergse afdeling van de VVF (Vlaamse Vereniging voor Familiekunde). Intussen was Gustaaf in het huwelijk getreden met Maria Hermance Steenhoudt, een boerendochter uit de (actuele) deelgemeente Grimminge. Het was haar vader die in 1914 de hier gekende klompenfabriek oprichtte ten einde de in zijn landbouwbedrijf beschikbare uren, vooral in wintertijd, ook productief te maken. Het werd een onverwacht succesverhaal en de activiteit bleef bestaan tot de jaren 2011/2012³.

Gustaaf en Maria kregen 5 kinderen, 3 jongens - Herman, Eric, Christiaan - en 2 meisjes. Herman werd geboren op 12 juni 1933 in

Overboelare. Dat hij het levenslicht zag in deze (sinds de fusies uit de jaren 1970) deelgemeente van Geraardsbergen en niet in Goferdinge, een andere deelgemeente waar zijn eigenlijke thuis was, is toe te schrijven aan toevallige omstandigheden. Zijn ouders hadden in deze buurgemeente hun intrek genomen in een huurhuis in afwachting dat hun nieuwbouw in Goferdinge (Schoolstraat) bewoonbaar was. Daar groeide hij op en ging hij tot het vierde leerjaar naar de gemeenteschool. Vanaf het volgende leerjaar trok hij iedere dag te voet naar het Sint-Catharinacollege in Geraardsbergen waar hij probleemloos – steeds bij de top 5 van de klas - de klassieke (= Grieks-Latijnse) humaniora volgde. Hij was van de “retorica 1951” net als zijn naamgenoot en latere bisschop van Antwerpen Paul van den Berghe. Toeval of niet maar zijn retoricajaar was tevens het jaar waarin het gezin verhuisd was van Goferdinge naar de stad Geraardsbergen waar het een hoeden-

3. Zie desgewenst *Gerardimontium*, jg. 2012, nr.241, p. 39: krantenartikel *Klompenmakerij houdt er na bijna 100 jaar mee op*, door Jan Lion en verschenen in *Het Nieuwsblad* van 23 februari 2012.

zaak, genaamd *In den Rooden Hoed* en gelegen in de Nieuwstraat had overgenomen.

Voor Herman kon geen sprake zijn om naar de universiteit te gaan, gewoon omdat de financiële middelen van het gezin volstrekt ontoereikend waren. Tenzij hij een studiebeurs kon in de wacht slepen! En dit bleef niet een wensdroom maar werd werkelijkheid. Er kwam namelijk een *concursum* (wedstrijd), georganiseerd door de Universitaire Stichting en Alumnus. Als één van de 45 gelukkigen (5% van de deelnemers) kon Herman verdere horizonten ambiëren. Deze studiebeurs bestond voor twee derden uit een renteloze lening terug te betalen binnen de 5 jaar na de studies. Na 1953 daalde de financiële druk van de universitaire studies dankzij de succesvolle voetbalcarrière van Eric bij AA Gent en Christ bij RWDM. Beiden wisten ze beroepsvoetbal te combineren met hun studies scheikunde aan de universiteit.

Over het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid [CME] van de KU Leuven, het levenswerk van Herman Vanden Berghe

In die tijd gingen tal van studenten, tijdens hun vrije uren, zich bekwalen in onderzoekslaboratoria. Herman was geboeid door de colleges gegeven door prof. Piet De Somer, de latere rector van de KU Leuven. Hij trok dus naar diens modern laboratorium van virologie en microbiologie. Dat hij zich daar als een vis in het water voelde en dat dit niet onopgemerkt is gebleven, kunnen we afleiden uit het feit dat hem de mogelijkheid werd geboden een eigen klein lab voor virologie en cancerologie op te zetten in het Vesaliusinstituut voor anatomie geleid door professor Gerard Vanderschueren. Dit maakte de weg vrij voor intense contacten met het Nederlands

In 1959 trouwde Herman met Maria van Orshoven uit Sint-Pieters-Rode [Hageland, Vlaams Brabant], dochter van de hoofdonderwijzer aldaar. Op de foto het echtpaar Vanden Berghe-Van Orshoven omstreeks het jaar 2009. Ze kregen 6 kinderen: Thomas, Ingrid, Lieve, Lukas, Ben, Ivo en in 2010 hadden ze 16 kleinkinderen.

Kankerinstituut. Herman zal er tijdens zijn studies ettelijke maanden verblijven dankzij een studiebeurs hem toegekend door de Vlaamse Wetenschappelijke Stichting. En zo begon het allemaal in 1954 toen hij de facto van start ging als “een student-eenmansbedrijf” zonder mentor of promotor want het is langs deze weg, de weg van zijn studies geneeskunde en een verblijf in het Nederlands Kankerinstituut dat de basis is gelegd voor zijn verdere onderzoekersloopbaan en voor het ontstaan van zijn levenswerk: het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid (CME). Noteer dat in de (toen nog unitair-gestructureerde tweetalige) Leuvense universiteit er nog geen sprake was van onderwijs of onderzoek in de genetica. Vanaf 1960 zal Herman alle laboratoriumactiviteiten richten op menselijke chromosomen en hun pathologie zowel bij aangeboren als bij maligne aandoeningen. Dankzij een benoeming tot werkleider in 1963 kon hij dit onderzoekswerk, snel aangevuld met diagnostisch werk, voltijds doorzetten, wat dan geleid heeft tot de officiële start van het CME in 1966. Intussen en

als vanzelfsprekend had hij ten behoeve van het chromosomenonderzoek stages gelopen in Parijs en Londen en daarbovenop nog een vol jaar aanwezigheid aan de University of Washington, Seattle. Begonnen als een éénmanszaak, was het CME in 1998, het jaar van Hermans vertrek, uitgegroeid tot een sterk multidisciplinair geheel dat precies 268 werknemers in dienst had die interactief samen werkten. Precies dit kenmerk zal als het ware het handelsmerk worden van het Centrum tot ver buiten onze landsgrenzen. Dit kwam tot uiting onder meer naar aanleiding van de uitreiking van een eredoctoraat door de KU Leuven aan prof. dr. Marie Claire King van de University of Washington in 2006 omschreef ze toen het Centrum niet als “*probably the best Centre for integrated Genetics in the World*”? Met “*integrated*” bedoelde ze precies dat harmonisch samengaan van het patiënten- en maatschappelijk dienstbetoon met het toegepast en fundamenteel genetisch onderzoek en dit allemaal onder één dak.

Hier dient zeker ook melding te

Bij Hermans afscheid van het CME in 1998, werd door de universiteit een 200 bladzijden tellende brochure, formaat A4, uitgegeven over het CME. Het is een gedetailleerd verslag over en de geschiedenis van het Centrum sinds zijn ontstaan tot 1998.

worden gemaakt van de oprichting in 1966 van een genetisch laboratorium in Kinshasa op de campus Lovanium, in die tijd het enige tussen Kaapstad en Marseille, waar in 1969 een grootschalige studie is opgezet in het *hôpital Mama Yemo*. Het betrof een onderzoek naar de grote parameters van het Congolese kind, zijn placenta en zijn moeder, bij de geboorte, op 6.600 consecutieve geboorten⁴.

In 1996 wist Herman de toenmalige Vlaamse Minister-President, Luc van den Brande, te winnen voor de oprichting van een Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologisch onderzoek (VIB)⁵, waar het CME een belangrijke pijler werd en Herman één van diegenen die in de beginjaren mede het beleid vastlegden.

Cum maxima laude (Met de meeste lof)

Hoe men er ook moge over denken, prijzen en onderscheidingen kunnen doorgaan als een maatstaf voor iemands imago. Welnu, Herman mocht zich tijdens zijn leven, ook langs deze weg verheugen in een zeer hoge mate van erkenning zowel in België als internationaal. Zo kreeg hij in 1978 de Francqui-leerstoel⁶ aangeboden van de UCL (Université Catholique de Louvain). Dit is sowieso een eervolle en gegeerde onderscheiding, maar in dit geval kwam er een bijkomende niet te onderschatten connotatie bij kijken. Het was namelijk het allereerste gebaar van de UCL naar de KUL sinds de zo pijnlijke scheiding van de unitair gestructureerde tweetalige Leuvense universiteit. En *pour la petite histoire* in verband met deze gebeurtenis toch nog vertellen dat, op het afsluitend diner, Herman rechtover mgr. Edouard Massaux (1920-2008) zat, de rector van de UCL. En ja, hij kon het niet laten, zij het op een hoffelijke manier, in de aanval te gaan. Er ontstond een vinnige discussie over *le pêché contre l'esprit* zoals Massaux de scheiding eens omschreef. De temperatuur steeg even en na verloop van tijd vormden andere disgenoten een kringetje rondom beiden. Maar uiteindelijk bleek Herman "*quand-même un type bien*" te zijn in de ogen van de monseigneur. Respect vanwege de UCL voor Hermans werk zal later nog overduidelijk blijken. In 1996, ten tijde van rector Pierre Macq (1930-2013), werd hem door de UCL een eredoctoraat verleend (zie foto helemaal vooraan deze bijdrage).

Adellijk wapenschild van Herman Vanden Berghe, met als wapenspreuk "In ootmoed hoog moet" wat zou kunnen worden hertaald als "mik hoog maar wees bescheiden". Het staat vandaag in België iedereen vrij een wapen te voeren maar wel dienen hierbij de regels van de heraldiek gevolgd. Even ter zijde, tijdens het ancien régime was zowat 75 à 80% van de gevoerde wapens niet-adellijk. Bij een adellijke titel hoort evenwel een wapenschild met wapenspreuk.

Ook twee Belgische topprijzen Geneeskunde werden hem verleend. Vooreerst de vijfjaarlijkse prijs van het NFWO (Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek) ter bekroning van het fundamenteel onderzoek verricht in de periode 1981-1985. Deze prijs wordt, samen met de Francquiprijs, aangezien als de hoogste wetenschappelijke onderscheiding in België. Te vermelden dat in de jury uitsluitend buitenlandse experts zitting hebben en dat de uitreiking van de prijs plaats vond in aanwezigheid van Koning Boudewijn. Te dier gelegenheid maakte de Vlaamse televisie een reportage over Her-

4. Meer hierover eerder in dit tijdschrift: M. VAN TRIMPONT, Prof. dr. Herman vanden Berghe, gastprofessor in Lovanium en drijvende kracht achter het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid in Kongo/Zaire (1966-1978), in *Gerardimontium*, jg. 2010, nr. 231, p. 3-18.

5. Over het VIB, zie desgewenst het ruim 300 blz. tellende boek uit 2006, *Today = Tomorrow. A tribute to life sciences research and innovation. 10 years of VIB*.

6. De Francqui-leerstoel is een creatie van en wordt ieder jaar toegekend aan Belgische universiteiten door de Francqui-stichting. De titularis van een Francqui-leerstoel wordt gekozen door de betrokken universiteit. Een Francqui-leerstoel bestaat uit een tiental bezoldigde college-uren te geven door de laureaat.

Herman met Maria wordt bedankt door Luc Vanden Brande bij zijn afscheid als ere-rector

mans loopbaan.

Maar twee van deze blijken van waardering zullen hem vermoedelijk wel het summum van voldoening hebben bezorgd.

In 1993 werd Herman in de adelstand verheven⁷: *“De grootste eer op nationaal vlak werd mij betoond door Koning Boudewijn die mij in 1993 in de adelstand verhief”*, lezen we in de notities. Opvallend de vermelding *“motu proprio”* in de tekst van de adelbrief, zeg maar de oorkonde. Deze term maakt duidelijk dat het initiatief daartoe uitgegaan is van de koning zelf en niet de gebruikelijke weg heeft afgelegd voor de besluitvorming ter zake, wat eigenlijk nog meer gewicht geeft aan de toegekende gunst. De titel van baron was persoonsgebonden maar de adelstand erfelijk en dus mogen de nakomelingen eerste lijn zich respectievelijk jonkheer en jonkvrouw noemen.

Op gelijke hoogte maar om totaal andere redenen bracht het jaar 2011

enorme voldoening. *“Quid sum miser tunc dicturus?”* (Wat kan ik arme sukkel hierbij zeggen?)

Op 19 september 2011 schrijft hij : *“Beste Marc, ik heb een moeilijke periode achter de rug, waarvan ik net weet wat ik er u reeds van vertelde. Op 17 april werd ik geopereerd voor een kanker van de pancreas, met verwikkelingen postoperatief van septicaemie en massieve darmbloeding.”*

Nabeschouwing

Het werk van Herman Vanden Berghe leeft verder in het CME: *“Goed is niet goed genoeg! Die slogan heb ik vaak gehanteerd. Wie wil slagen in het wetenschappelijk onderzoek, moet in de eerste plaats originele, creatieve en onconventionele ideeën als uitgangspunt hebben. Voor goede ideeën en goed onderzoek is er in België altijd geld geweest. Misschien niet genoeg maar toch. Ik geef wel toe dat wereldwijd de humane wetenschappen wat in de verdrukking komen. De slogan van de Europese Unie inzake*

wetenschappelijk onderzoek is volkomen gericht op economische rentabiliteit: ‘to make Europe economically stronger’. Voor Europees Commissaris Edith Cresson moet de maatschappelijke en liefst ook economische relevantie van fundamenteel onderzoek aangetoond worden vooraleer men eraan begint. Dat is natuurlijk totaal aberrant.”

Een collega-hoogleraar schreef over professor Baron Herman Vanden Berghe:

“Hij is een pelgrim op de weg van de wetenschappelijke kennis. Zijn welluidende stem wordt gehoord in het internationale koor van de grensverleggers.” Sommigen noemen hem *Inspector Morse*, naar zijn fysische gelijkenis en zijn niet te blussen nieuwsgierigheid. Hij is één van de meest gelauwerde onderzoekers in België, met eredoctoraten aan de UCL, in Perugia en in Hamburg op zijn naam. Zijn veelzijdigheid is legendarisch, zijn menselijke aanpak alom geprezen. Hij is gepassioneerd door muziek, speelt jachthoorn, is bezieler van het koor *Concinite* en zingt in de *Schola Cantorum* van de St. Kwintenskerk.”⁸

Marc VAN TRIMPONT

7. Verheffing in de adelstand wordt vaak verward met een of andere onderscheiding in de Nationale Orden. Nochtans hebben beide niets gemeens met elkaar. De adelstand stamt uit het ancien régime van voor de Franse revolutie. De nationale orden zijn ingesteld na de Franse revolutie en waren aanvankelijk bedoeld om een door de afschaffing van de adelstand ontstane leemte, in te vullen.

8. *Campuskrant*, nr. 3, 11 februari 2011.